

בענין זה מובא בספר קול יהודה טעם נוסף והוא: שהנעלם מאותיות תיבת "סיום" שווה כמו הנגלה מאותיות אותה תיבה. כלומר הנעלם כמו הנגלה. דהיינו באות הראשונה מהמילה "סיום" שהיא סמ"ך הגימטריא של האות הראשונה ס' (60) שווה לגימטריה של שתי האותיות הנוספות מ' ו- ו- כ' (60). וכן ביו"ד הגימטריה של י' (10) שווה לשתי האותיות הנוספות ו' ו- ד' (10). וכן באות ו"ו סכום כל אחת מהאותיות שווה. וכן באות האחרונה מ"ם סכום האותיות שווה. וניתן ללמוד מזאת שיכול להצטרף לסעודת הסיום הנעלם מהלימוד יחד עם הנגלה בלימוד שלמד בפועל.

ג

מנהג נוסף במעמד חגיגי זה, אמירת "הדרן עלך והדרך עלן, דעתן עלך ודעתך עלן" בסיום מסכת בגמרא או סדר במשניות.

ויש מקום לשאול: מה ענינה של אמירה זו ומה משמעותה?

הסבר ראשון: המנהג נסמך על השאיפה לסיים בדבר טוב.

בנוסח המשנה שלפנינו, לפעמים נכתב בסיום המסכת: "נשלמה מסכת פלונית" וכך אנו מוצאים בסוף מסכת שבת, ר"ה, תענית, שבועות, חולין, עוקצין. ולפעמים כתבו "סליק מסכת פלונית" וכך בסוף ברכות, פאה, מעשרות, ביכורים, יומא, נזיר, אהלות.

ידוע כי סליק הוא סוף, ונשלם הוא שנגמר בשלמות. וא"כ מדוע כתבו פעם "סליק" ופעם "נשלמה" וכו'?

מובא בספר תקנות ותפילות (שער ג' אות ד') כי במקום שחכמי המשנה היו מוכרחים לסיים בדבר לא טוב שם כתבו "סליק". הם באו לומר בכך שאומנם זה סיום המסכת, אך רצוי שהלומד לא יסיים פה כדי שלא יסיים בדבר רע. לזאת נתנו עצה - "הדרן עלך" - כלומר נתחיל מחדש בתחילת המסכת, או להתחיל מיד מסכת אחרת, או את הפרק שלפניו.

ולפי הסבר זה, במקום שסיימו בדבר טוב שם כתבו "נשלמה", היינו שהסתיימה המסכת בטוב ויכולים לסיים מבלי לחזור על הפרק או על המסכת. רק כשסיימו בדבר שאינו טוב יש לומר הדרן.

אבל האחרונים שלא עמדו על טעם זה, או בשל סיבה אחרת כלשהי, תיקנו לומר "הדרן עלך" בכל סיום הן במסכת שסופה דבר רע והן במסכת שסופה דברי נחמה וברכה וטובה.

אומנם עיקר הטעם לאמירת "הדרן" הובא בספר החיים אותו כתב ר' חיים אחי המהר"ל מפראג (זכויות ע"ב):